

**„EU tagságunk 10 évének agár- és vidékgazdasági tapasztalatai” c. tudományos konferencia
Gazdálkodás - AKI, Budapest, 2014. április 10.**

A mezőgazdasági termelői szervezetek- szövetkezetek jelentőségének és helyzetének változása

DR. SZABÓ G. GÁBOR¹ - BARTA ISTVÁN²

1) a közgazdaság-tud. kandidátusa, tudományos főmunkatárs

MTA KRTK Közgazdaságtudományi Intézet

szabog.gabor@krtk.mta.hu

2) termelői csoport szakreferens

Vidékfejlesztési Minisztérium

istvan.barta@vm.gov.hu

Előadásvázlat

- I. Bevezetés: háttér, célkitűzés és módszerek**
- II. Termelői koordinációs modellek magyarországi szerepének, fejlődésének és lehetőségeinek vizsgálata**
- III. A szövetkezetek/termelői szervezetek sikerességének feltételei, illetve akadályai**
- IV. Következtetések és javaslatok**

I. Bevezetés: célkitűzés és módszerek

- Alapvető kérdés:

Képesek lesznek-e a magyar termelők széles körben alkalmazni a nyugaton elterjedt integrációs formákat, hogy hatékonyan versenyezzenek uniós társaikkal?

- Kiindulópont:

- Az ún. előmozdító (üzemkiegészítő) típusú szövetkezés **nem versenytársa, hanem kiegészítője a családi (egyéni) gazdálkodásnak,**
- **Gazdasági** (nagyobb alkuerő, biztos kifizetés, magasabb ár stb.) és **nem gazdasági előnyök** az egyenként **kicsi termelők számára,**
- **Bizalom és társadalmi tőke növelése.**

- Cél: kritikai áttekintést adjunk az ún. új típusú (beszerző, értékesítő szolgáltató stb.) szövetkezetek, mezőgazdasági termelői szervezetek magyarországi helyzetének és jelentőségének alakulásáról

- Módszerek: irodalom-feldolgozás, mélyinterjúk, esettanulmányok

- Keret: OTKA, EU-kutatás (DG Agri): „A szövetkezetek támogatása” c. projekt („Support for agr. Cooperatives” SFC, 2011-12)

II. Termelői koordinációs modellek magyarországi szerepének, fejlődésének és lehetőségeinek vizsgálata

A termelői együttműködések fejlődése a rendszerváltás után

Hátrányok:

- **Alaphelyzet a szövetkezés negatív megítélése**
- **Hiányos, lassan formálódó jogszabályi környezet**
- **Alacsony bizalmi szint a termelők között**
- **Ismeretlen, hektikus piaci környezet, elégtelen piaci koordináció**

Törekvések:

- **Támogatási ösztönzők 1999-től**
- **Nemzeti BÉSZ rendszer**
- **EU-s TÉSZ és Termelői csoport jogcímeik**
- **Kiszámíthatóság fokozása a bizalom erősítése érdekében**

II. Termelői koordinációs modellek magyarországi szerepének, fejlődésének és lehetőségeinek vizsgálata

A szövetkezetek és más termelő szervezetek típusai

1) Termelő típusú szövetkezetek, átalakult TSZ-ek

- általában több funkciót is ellátnak, s bár egyre ritkábban,
- azért néha szociális céljaik is vannak,
- egy részük átalakult gazdasági társasággá, számuk egyre csökken.

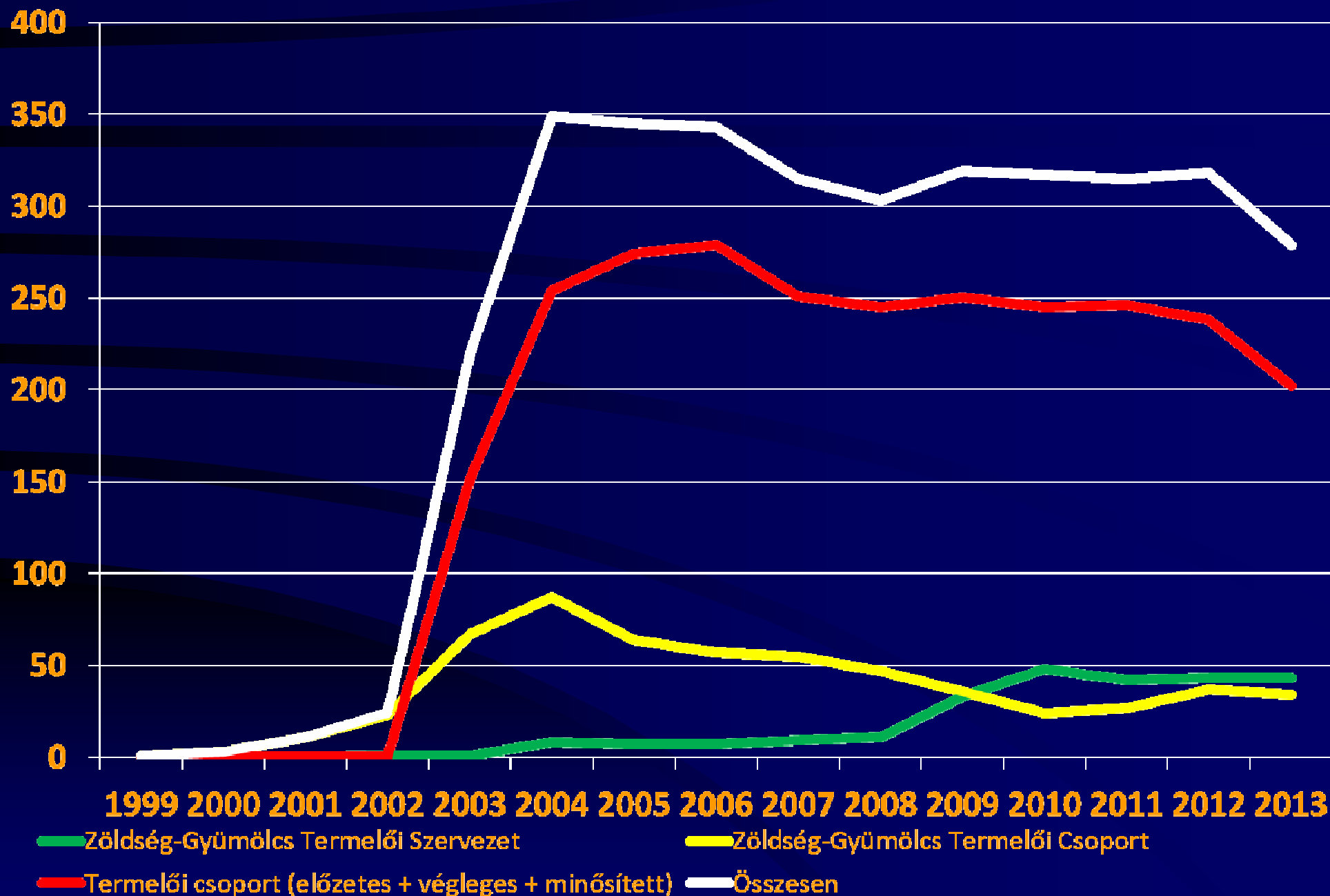
2) Beszerző, Értékesítő Szövetkezetek (BÉSZ-ek)

- 1999-2006 között kb. 700 BÉSZ jött létre,
- az EU-csatlakozás utáni 3 éves derogációt követően nincs támogatás,
- a sikeresen működők jó része TÉSZ vagy termelői csoport formában folyt.

3) „Új típusú”, általában értékesítő/marketing és/vagy beszerző szövetkezetek

- a leggyakrabban egy termékpályát koordinálnak, kiegészítve a gazdálkodó tagok termelési tevékenységét,
- általában EU-s és/vagy nemzeti támogatásban részesülnek,
- általában valamilyen termelői értékesítő szervezet (TÉSZ), illetve termelői csoport formájában öltenek testet, jogilag akár kft. formában is.

A termelői csoportok és szervezetek számának alakulása 1999–2013

II. Termelői koordinációs modellek magyarországi szerepének, fejlődésének és lehetőségeinek vizsgálata

A taglétszámok alakulása a növénytermesztési ágazatban

A *növénytermesztési ágazatban* a tagok száma a kezdeti felfutás csúcsához mérten **csökkent**. A legjellemzőbb **okok**:

- a mezőgazdaságban megfigyelhető koncentráció és a gazdálkodók öregedése,
- az egyes ágazatokban lejátszódó negatív piaci, gazdasági folyamatok, és
- a tagság rostálódása, „minőségi” tagcserék lebonyolítása.

Mindeközben a *gabonaágazat* csoportjaiban **jelentős taglétszám-növekedés**:

- mögötte a nagy termelői bázis és a piaci hullámvás által kiváltott együttműködési kényszer állt.
- bár a sokszereplős gabonapiacon termelőként még mindig nem okoz nehézséget a termény elhelyezése,
- de a csoportok által nyújtott értékesítési biztonság és a kiegészítő szolgáltatások (kedvező közös inputanyag-beszerzés, szaktanácsadás, szárítási-tárolási lehetőségek stb.) igénybevétele felértékelődött.

II. Termelői koordinációs modellek magyarországi szerepének, fejlődésének és lehetőségeinek vizsgálata

A taglétszámok alakulása az állattenyésztési ágazatban

- Az **állattenyésztési ágazatban** a 7 éves időszakban (2006–2012) a taglétszám emelkedett! (Érdemleges csökkenés csak a nyúlágazatban.)
- Az **általános taglétszám-növekedés okai** között egyértelmű kiemelést érdemel
  - az alágazatok piaci helyzetének romlása,
  - a vágóhidak csődhulláma ellen a termelői együttműködések stabilitása védelmet tudott biztosítani, amit a termelők felismertek,
  - az értékesítés ténye mellett felértékelődött a fizetés biztonsága is.
- A válság által leginkább sújtott **sertés- és baromfiágazat esetében** a termelői csoportok taglétszáma **annak ellenére növekedett**, hogy a termelők **tömegesen hagytak fel a termeléssel**.
- Ebből következően a csoportok által betöltött **stabilizáló, fenntartó szerep egyértelműen bizonyított**.

A termelői csoportok tagjainak adatai 2006–2012

Szektor	szám (fő)						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Gabona	4 969	5 079	6 212	7 531	7417	6878	6100
Olajos növények	3 515	3 673	4 071	4 764	4794	4694	3527
Cukorrépa	301	306	270	259	124	71	102
Dohány	1 677	1 378	1 175	1 251	1114	912	887
Szója	132	148	150	178	43	44	45
Burgonya	542	604	638	172	121	96	96
Szőlő-bor	2 653	2 448	2 325	2 008	2071	1904	1288
Növénytermesztés	13 789	13 636	14 841	16 163	15 684	14 599	12 045
Tej	414	463	558	438	421	404	381
Szarvasmarha	0	0	27	69	74	80	114
Sertés	884	987	1 033	889	815	724	875
Juh	836	943	969	1 003	1057	928	1270
Baromfi	704	795	777	713	765	757	779
Nyúl	166	140	123	94	93	55	57
Méz	964	936	898	1 048	1193	913	1076
Hal	54	60	60	64	64	63	64
Állattenyésztés	4 022	4 324	4 445	4 318	4 482	3 924	4 616
Összesen	17 811	17 960	19 286	20 481	20 166	18 523	16 661
Természetes személyiségű tagok	15 180	15 173	16 406	17 439	16 798	15 632	14 581

II. Termelői koordinációs modellek magyarországi szerepének, fejlődésének és lehetőségeinek vizsgálata

A természetes személyiségű tagok létszámának alakulása

A *természetes személyiségű tagok* arányának számsora alapján a csoportokban a természetes személyek **száma nem csökkent**, azaz a kiszolgáltatottabb, öregedő, **kis volumenben gazdálkodó**, esetleg részben önellátásra **termelő tagok** a **termelői csoportok nyújtotta szolgáltatások mellett nem mutatkoztak sérülékenyebbnek**, mint a gazdasági társasági formában működő nagygazdaságok, amelyek az együttműködés előnyeiből csak kisebb mértékben részesülnek, hiszen méretüknél fogva azokat részben maguk is képesek elérni.

A **termelői csoportok összes taglétszáma ugyan mintegy 10%-kal csökkent**, de ez az apadás nem mutatkozik meg a termelési értékben, azaz főleg olyan tagok hagyták el a csoportokat, akik nem vagy csak csekély mértékben járultak hozzá a működéshez. Ebből adódóan **a tagság fegyelme, szövetkezeti elkötelezettsége általános értelemben javult**. Tendenciájában a folyamatos tagrevíziók során a termelői csoportok a **termelésből kilépő tagjaikat alacsonyabb számban, de aktív, valóban termelő tagokkal pótolták**.

III. A szövetkezetek/termelői szervezetek sikerességének feltételei, illetve akadályai

A magyar szövetkezetek/termelői csoportok által a tagok számára nyújtott előnyök

- 1. EU-s, illetve szektortól függően nemzeti kiegészítő támogatások lehívása (egyések szerint a termelői csoportok addig működnek, amíg támogatások lesznek, sokan igyekeznek ezt tartalékolni, hogy a lejárta után is tudjanak működni még pár évig),**
- 2. biztos és állandó értékesítési lehetőség,**
- 3. nagyobb piaci ellensúlyozó (alku-) erő, esetenként magasabb ár,**
- 4. biztosan, s általában rövid idő alatt (általában két héten belül) megkapják a pénzüket**
(ellentétben, azzal, ha gazdák saját maguk értékesítenek, mert a vevők gyakran bizonytalanul és hosszú határidővel fizetnek, közös értékesítéskor a szövetkezet forgóeszköz-hittel vagy a támogatásból előre kifizeti a termelőket,
- 5. a szövetkezet képes hitelt felvenni,**
- 6. különböző szolgáltatások biztosítása, önköltségen, illetve a piaci árnál olcsóbban, akár úgy is, hogy egy másik tag végzi (pl. gabona szárítása, illetve tárolása).**

III. A szövetkezetek/termelői szervezetek sikerességének feltételei, illetve akadályai

A magyar szövetkezetek/termelői csoportok által a tagok számára nyújtott előnyök (folyt.)

- 7. piaci és technológiai kockázat csökkentése,**
- 8. (esetenként teljes körű) piaci információk,**
- 9. szakember irányítja a szervezetet, esetenként piaci
kapcsolatokkal,**
- 10. ha „beragad” pénz a vevőnél, akkor a szövetkezet saját maga
hajtatja be a pénzt, ez sokkal hatékonyabb, mintha a termelő
egyedül próbálkozna,**
- 11. inputok, tenyészállatok olcsóbb közös beszerzési lehetősége,**
- 12. esetenként input-előfinanszírozás, melyet később az árbevételből
törlesztenek a tagok,**
- 12. bizonyos támogatásoknál előny, illetve pluszpontot ér a termelői
csoportban való tagság,**
- 13. oktatás, szaktanácsadás.**

III. A szövetkezetek/termelői szervezetek sikerességének feltételei, illetve akadályai

A szövetkezés ellen szóló gazdasági és nem gazdaság érvek, akadályok

- **A társadalmi tőke gyengesége, s a bizalomhiány a fő ok**
- **A „szövetkezet” szó terheltsége – kollektivizálás réme**
- **Az összefogás alacsonyabb, „gyengébb”, kevésbé formalizált formái kedveltebbek** (pl. géphasználat)
- **Heterogén tagság** (kicsik-nagyok, idősebbek-fiatalok stb.)
- **Támogatás fontossága**, de bonyolult adminisztráció, a támogatás jelenlegi maximuma miatt pedig inkább kisebb szervezetek alakulnak stb.
- **Fekete- és szürkekereskedelem, magas ÁFA**, egyéb (makro)szabályozási problémák
- **Finanszírozási nehézségek**, forgóeszközhiány stb.

A szövetkezeti koordináció sikerességének feltételei

1. **valódi gazdasági igény** megléte,
2. együttműködési/szövetkezési képesség fejlesztése, a **mentális/pszichológiai akadályok lebontása**,
3. a potenciális **tagok megszürése**,
4. **bizalom** a **tagok és a szövetkezet vezetése** között,
5. **bizalom** a **tagok és a szövetkezet menedzsmentje** között,
6. kereskedelmi-közgazdasági tudással és tapasztalatokkal, illetve kapcsolatokkal rendelkező **megbízható profi menedzsment**,
7. beszállított termékekre vonatkozó **szigorú minőségi és mennyiségi követelmények** előírása (nyomonkövethetőség),
8. **beszállítási kötelezettségek** (mennyiségi + minőségi) következetes betartatása (egységes árualap),
9. megfelelő **logisztika, védjegyek** (termékdifferenciálás),
10. óvatos, a szervezet hosszabb távú **pénzügyi lehetőségeivel összhangban álló fejlesztések**,
11. hatékony és többirányú **kommunikáció**.

IV. Következtetések és javaslatok

- A termelői szervezetek **koncentráltága és piaci részesedése kicsi, nincs alkuerejük, árelfogadók,**
- **többségük elsősorban az alapanyag-értékesítésben és input-beszerzésben aktív,**
- **alacsony szintű másodlagos szövetkezés,**
- **alacsony szintű bizalom és együttműködési készség,**
- támogatás (uniós és nemzeti) fontos, de nem elég,
- **gazdák és a fogyasztók felkészítése szükséges,**
- **feketegazdaság: problémák megoldása - pl. áfacsökkenéssel,**
- **kedvezményes rövid távú hitelek biztosítása forgóeszköz-finanszírozásra a szövetkezetek számára,**
- **a jövőbeni szövetkezeti kutatások két fontos iránya:**
  - megbízható szövetkezeti (és „tagsági szintű”) statisztika kialakítása,
  - a szövetkezés gazdasági, szociológiai és pszichológiai feltételeinek és akadályainak feltárása (OTKA K105730).

Köszönjük a figyelmüket!

Kérem, lépjen velünk kapcsolatba, ha bármi kérdése, észrevétele vagy együttműködési javaslata van!

Dr. Szabó G. Gábor

E-mail: Szabo.Gabor@krtk.mta.hu

Tel.: +36-30-2463914

Barta István

E-mail: istvan.barta@vm.gov.hu

Tel.: +36-1-795-3758